

АХНАТОН

ПРИНА ДИБКО

Марта Анна

IRYNA DYBKO

AKHNATON

(PHARAOH of EGYPT 18-th DYNASTY)

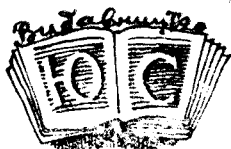
JULIAN SEREDIK - PUBLISHER

BUENOS AIRES — 1986

Ірина Дибко

АХНАТОН

(Поема з життя древнього Єгипту)

diasporiana.org.ua

ВИДАВНИЦТВО ЮЛІАНА СЕРЕДЯКА

БУЕНОС-АЙРЕС — 1986

Тираж 500 прим.

Обкладинка у виконанні Марти Анни.

★

**Library of Congress Catalog Card
Number 86-090370**

★

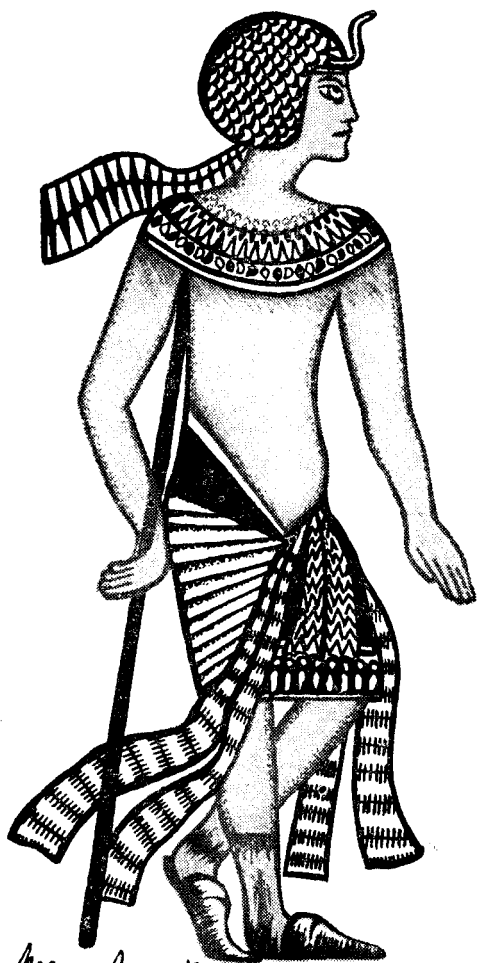
© Copyright 1986 by Iryna Dybko.

Queda hecho el depósito que marca la Ley Nº 11.723

**IMPRESO EN LA ARGENTINA
PRINTED IN ARGENTINA**

**Це видання присвячую
моєму мужові
д-рові Борисові Филипчакові
і доні Марті Анні.**

Автор

Марта Анна '85

А Х Н А Т О Н
фараон вісімнадцятої династії.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Хто є Ахнатон? Що спонукало мене написати поему про того єдиного в історії Єгипту фараона? Напевно, зацікавлені поемою, взявши в руки книжку, запитають. Отже: Ахнатон — це десятий з черги фараон з XVIII династії. Він, Аменготеп IV, прийняв ім'я Ахнатон, будучи вже фараоном і коли став монотеїстом. Вступив на престіл маючи чотирнадцять років життя, в 1372 або 1375 році перед Христом, але повновладним у правлінні Єгипту став у своєму повнолітті, маючи шістнадцять років. Між 19-им і 20-им роком життя змінив своє ім'я з Аменготепа на Ахнатона.

По прочитанні значної літератури (поданої в кінці книжки) про Ахнатона, про його непересічний розум, прикмети духовости, про його проповідування ідеалів правди, за якими й досі людина тужить, не зуміла я стриматись від бажання написати про нього. Призадумавшись над подробицями переживань фараона Ахнатона, зокрема під кінець його життя, побачила я, скільки схожости в подіях тоді й нині... — нашими зусиллями в питанні правди. Події, що відбувалися три тисячі років тому, особливо у знищенні жерцями святинь, побудованих Ахнатоном для Єдиного Бога, є дуже схожі до тих, що відбуваються в Україні. Подібно як боротьба Ахнатона з неправдою тоді — є й до нині жива серед нашого народу боротьба з «жерцями» неправди. Те, чому дав початок Ахнатон чотирнадцять сторіч перед Христом, себто ним проповідувані нові ідеали релігії, стрінули жорстокий спротив жерців божка Амона; так же ж і сьогодні, наука Христа, Його церква, стрічає не раз і не два спротив і переслідування в Україні. Значить, як за часів Ахнатона, так і в нашій добі живе боротьба правди з неправдою, миру з незгодою, любови з ненавистю, добра зі злом.

Ахнатон, багатогранністю свого духа, став першим в історії людства ідеалістом-монотеїстом. Пішов він безстрашно на прю двотисячній традиції його попередників-фараонів, що поклонялись ідолам-богам.

Дехто з авторів літератури про нього, вказує на віру Ахнатона, як на найближчу до віри Ісуса Христа. Інші уважають його законодавцем у всіх ділянках мистецтва, краси і натуралізму. Але є й такі, що називають його фараоном-бунтарем і фанатиком. Я керувалась у змісті моєї поеми літературою, яка об'єктивно передавала події життя фараона Ахнатона, що його провідною ідеєю була правда. Себе ж він називав «Той, що живе правдою».

Ось що пише про Ахнатона Артур Вайгель: «Він був першим провідником невдаваної скромності, чесності, щирости. Він був першим фараоном-гуманітаріанином, першою людиною, що не мав у серці варварської жорстокости. Він дав нам такий приклад три тисячі років тому, яким слід і сьогодні керуватись. Значить, дав нам приклад, яким чоловік і батько повинен бути; що чесна людина повинна робити; що поет повинен відчувати; що провідник повинен навчати; що артист повинен творити; у що науковець повинен вірити; над чим філософ повинен призадумуватись. Ахнатон оживив віру в Єдиного Бога, що, своїми прикметами ідеальности й непорочности, є другою по християнстві. Він був першою людиною, що розуміла правильно божественність. В той час, коли весь світ був у повені диких криків війни, він перший проповідував мир».

Ахнатон свого Бога-Духа називав Атон. Символом Атона було сонце з промінням у формі рук. Ахнатон пояснював, що сонце не є Богом (як це деякі й сьогодні неправильно його віру розуміють), а тільки теплом, енергією, що життєдайно зіграє все створене Всетворцем-Духом.

Це поняття схоже на християнську віру: значить, хрест не є Богом, а лише символом християнізму. Бог Ахнатона не мав ні людської ані звіринної подоби. Ах-

натон навчав, що Бог є Батьком усіх створінь і що любить їх без вибору — у рівноправ'ї. Бог Ахнатона не картав людей громами, не бажав кривавсі жертви. Таким дуже іншим був Бог Ахнатона від Бога-Єгови, що мав свій вибраний народ і казав Мойсеєві жорстоко розправлятися з тими, що не вірили в Єгову.

У «Бритийській Енциклопедії» читасмо про Ахнатона: «Ми мусимо глянути сьогодні на Іхнатона (так дехто його називав — прим. І. Д.) не тільки як на першого ідеаліста в світі, але теж як на найпершого монотеїста». Єгиптолог Джеймс Брестед в «Історії Єгипту» пише: «Ахнатон був сп'янілий Богом, його ум сприймав непересічною чутливістю і проникливістю очевидні докази Бога і про Бога». А далі, той же автор пояснює, що: «Кожний мусить з неприхованим зворушенням бути захоплений молодим королем, що в такому молодому віці знайшов стільки пригадуми у своєму серці». У книзі «Релігія в старовиннім Єгипті» авторства Фліндерса Петрі (жив у 1853-1942 рр.) читаємо: «Як нам досі відомо, така величава теологія ніколи перед тим не була у світі й вона є провідною в пізніших монотеїстичних релігіях».

Сподіюся, що й ті, хоч короткі, перекладені, заключення єгиптологів про Ахнатона, виправдають мене -- чому я написала поему «Ахнатон». При цьому зауважую, що в моєму змісті поеми нема ні одного слова, яке не було б у згоді з творами єгиптологів, хоч признаюсь, не раз кортіло мене дозволити собі на особисті міркування. Проте цим могла б викликати небажані дискусії...

Прояви віри в Бога в трьох особах — Ра, Хепат і Атум, відчутні були вже на початку першої династії Єгипту понад три тисячі років перед Ахнатомом. Доказом цього є гімн до бога Ра: «Ти є Бог неба і землі, Ти є Всетворцем всього, що проживає на висотах і в надрах землі. Ти є Єдиний, що є початком часу. Ти є Бог всесвіту, Створитель людини і всього живого на землі. Ти король всесвіту і Принц Он».

Місто Он — це староегипетська назва; це місто

в пізніших роках греки назвали Геліополіс. Он — це колиска віри Атона, призабутого вже в четвертій династії, коли фараони почали себе представляти в ролі богів, з людським і звіриним виглядом та признаками злоби й добра. Над мітологією не зупинятимусь. «Богом богів» жерці зробили Амона. Амон означає «схований». Жерці характеризували Амона, що він суворий, жадний золота і любить війни. Поруч приведених назв, жерці ще називали його «володарем страху».

В Тебах (старовинна назва Но) пра-прадід Ахнатона, фараон Тхотмес III збудував величаву святиню богові Амонові, бо вірив, що за його поміччю відніс перемогу, покоривши чимало народів. Тож від того часу столицею Єгипту стали Теби, а Он (Геліополіс), ступенево попадав у забуття, як і відійшли в тінь теологи, що мудрістю їхніх книг — сторіччя згодом — користувався Мойсей у проповідуванні своєї віри. Упродовж сторіч люди звикли до божків, до бога Амона й вірили, що тільки він помагає їм повертатись додому переможцями, тож не жаліли золота його жерцям — виявляючи в той спосіб вдячність богові з суворим обличчям.

Не диво, коли молодий фараон Ахнатон навчав про Бога-Духа, що не мав ніякої форми вигляду, крім символу — свого післанця у зображенні сонця та його проміння, які мали закінчення у вигляді рук; тяжко, дуже тяжко було тоді людям уявити собі такого Бога, що не мав суворого обличчя, що не був кам'яним гігантом. Та Ахнатон не звертав уваги на нехіль народу і заборонив будь-які зображення свого Бога, не дозволяючи малюнків, ані скульптур Бога-Духа. У святині Бога-Духа Атона був вибагливо прикрашений квітами престіл; на ньому була добірна й дорогоцінна посуда, а в ній ароматна олія, що постійно горіла й ясністю освічувала святиню. На світанку, коли післанець Всетворця виходив із-за обр'ю, фараон Ахнатон, його дружина-королева Нефертіті, доньки та всі віруючі приходили у святиню і піснями, що були авторства Ахнатона, прославляли Бога-Отця Атона; приносили в жер-

тві овочі й квіти. Відтак, вкінці «богослуження» жрець вгощав тими овочами вірних у святині. Так же й відбувалося прощання життєдайних рук — символа Бога у вечірніх годинах.

Мало було віруючих в Єдиного Бога, в чому чимала «заслуга» була жерців божка Амона. Вони постійно бунтували народ. За життя мами-королеви Таї, Ахнатон старався бути поблажливим супроти божків та жерців; але коли мати відійшла в потойбіччя, він почав, до фанатичності, переслідувати повір'я в божків та їхніх жерців. Особливо в жерцях вбачав обманців народу, що із-за особистих цілей збирали від народу більше данин, як на те дозволяли доступні засоби, зокрема у формі золота, олії й хутряних шкір. Ахнатон приказав жерцям: віддати золото й покинути вибагливі палати, а замешкати в поміркованих приміщеннях. Заборонив вірування в божків. Наказав усунути звідусіль написи божка Амона. Не зупинився в тому навіть супроти ймення свого батька, фараона Аменготепа III, бо складовою частиною того ймення був «амон»; змінив отже на те ймення, яке батько прийняв при коронуванні: Неб-маат-ре, бо в цьому йменні складовою частиною був Ра — бог зі старовинного Он (Геліополісу).

В навчанні своєї віри помітний спротив стрінув Ахнатон серед аристократії. Аристократи ніяк не розуміли, що вони — єгиптяни, й раби окупованих народів є рівноправними створіннями Бога-Отця. Ще й до того Ахнатон заборонив будь-які прояви жорстокості супроти невольників; військо не мало права заковувати їх у ланцюги. Та над усе ненавидів війни, кровопролиття; Ахнатон уважав, що не важно з якої причини — це найбільший прогріх супроти Бога-Духа, Отця всіх людей! Але цього єгиптяни тоді не розуміли... Чи ж не найближче те поняття науці Христа? А чи практикують те поняття сьогодні — зокрема серед так званих християн??

Ненавидів Ахнатон війни до тієї міри, що й не читав листів королів Сирії, Вавилону, Мітанні, князівної з Єрусалиму; вони просили, щоб Ахнатон післав

хоробре єгипетське військо в їхній обороні, бо ж були вони під правлінням Єгипту з часів пра-прадіда Ахнатона Тготмеса III. Вони і просили, і благали, бо вже наступали гітїти. Полководець Горемгаб вже був готовий вирушити в бій, але Ахнатон не дозволив. А тим часом Азіру — аморисць, що мав спостерігати як розвиваються події щодо наступу гітїтів — не в'язався із завдання, а використовував неутральність та довір'я Ахнатона для своїх особистих користей. Він лицемірно притаював дійсні події. Хоч і переконався в тому Ахнатон, але нічого не допомгло, він рішення «не вбий!» не змінив...

Прийшов кошмарний кінець. Дата смерти Ахнатона не устійнена, але є здогади, що помер він, маючи тридцять або тридцять п'ять років життя. Нема й дати смерти його дружини Нефертїті.

Жорстоко розправились жерці із пам'яттю про Ахнатона. Відтак наступного фараона, Сакере, зятя Ахнатона, отруїли; така ж сама доля стрїнула й другого зятя, Тутанхамона, а Аїй, черговий фараон, прожив лише два роки...

Тодї фараоном став Горемгаб (1350-1315 до Хр.) — колишній генерал Ахнатона, що одружився з сестрою Нефертїті, Мутнезмет. Він найжорстокїше розправився із новою столицею Ахетатоном, наказавши зрівняти її з землею. Вірні Ахнатонові єгїптяни викрали його тлінні останки і сховали в гробівці матері, королеви Таї. Горемгаб постирав ім'я Ахнатона зі сторїнок державних архївїв, а також і його наслідникїв. Таким чином упродовж сторїч уважали, що Горемгаб був безпосереднім фараоном після батька Ахнатона, Аменготепа III. На Горемгабовї закінчилась вісімнадцята династїя.

Фараон Ахнатон, від дня народження, був хворовитою людиною та не визначався красним виглядом. Але, як пишуть єгїптологи, його ум вирізнявся багатогранністю задумїв. На малюнках, що й досї збереглись, бачимо його очї, що звертають на себе нашу увагу; вони великі, задивлені в даль. У його очах бачимо незаперечну тугу, бо він тужив за Правдою;

він вперто шукав її і бачив, що народ по стежках неправди блукає в темряві... А, може, його очі бачили, що у світ, де було йому суджено жити, він прийшов заскоро аж на тисячу чотириста років... На чотирнадцять сторіч заскоро прояснився його ум до зрозуміння Бога.

Подібна туга як Ахнатона живе й досьогодні в нашому народі — туга за Правдою, в добі зла й обману. О, які ж бо подібні сьгоднішні події в Україні до тих, що відбувались три тисячі років тому у світі Ахнатона...

Ірина Дибко

ФАРАОНИ ВІСІМНАДЦЯТОЇ ДИНАСТІЇ

- 1) Амосе I — Після стоп'ятдесятирічної окупації Єгипту гиксосами, він прогнав їх і почав XVIII династію в 1555 перед Хр.
- 2) Аменготеп I — він одружився з трьома своїми сестрами і тим забезпечив собі престіл.
- 3) Тротмес I — забрав під своє правління Канаан (сьогоднішня Палестина), Сирію, Месопотамію. Також збудував величаву святиню богові Амонові в Карнаку.
- 4) Тротмес II — був не довго на престолі. Після його смерти, його дружина Гатшепсут стала фараоном.
- 5) Гатшепсут — причепивши собі королівську бороду, стала в ролі фараона на престіл, тим же завзято не допускала сина свого мужа стати його наслідником.
- 6) Тротмес III — під час правління Гатшепсут, в її тіні, був майже не знаним. Після її смерти, засяв славою завойовника, якого Єгипет перед тим не знав, а й ніде в інших державах не було йому рівного. Він приєднав стільки земель до Єгипту, що багато років після нього Єгипет розкошував у добробуті. Але з пам'яттю його попередниці розправився жорстоко, пімстившись на ній: наказав безумовно стерти зі сторінок історії її ім'я.
- 7) Аменготеп II — він, чи не найжорстокіший фараон, незвичайно кровожадний. Королів завойованих держав казав порозвіщувати на прилюдних місцях для постраху всіх, хто посмів би протиставитись Єгиптові. Його

жорстокість супроти невільників переходила всі межі.

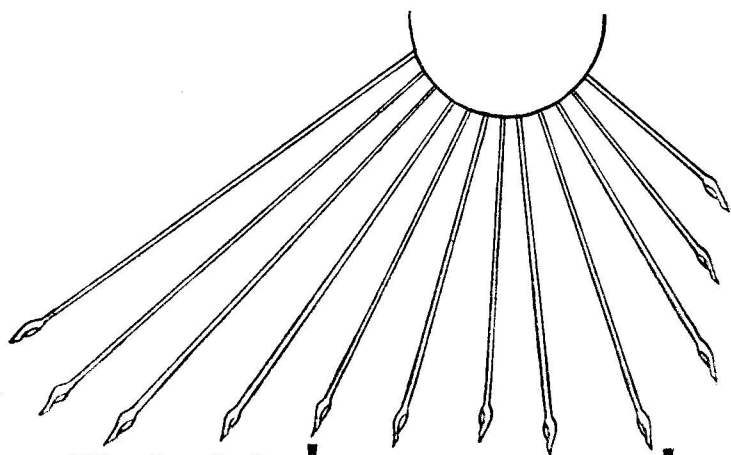
- 8) Тротмес IV — одружився з принцесою з Мітанні, сестрою короля Шутарна. В часі його правління жерці божка Амона почали — куди частіше як раніш — встрявати в справи державного володіння. Він і почав робити заходи, щоб їх впливи зменшити.
- 9) Аменготеп III — одружився з донькою жерця старовинного бога Ра, Таєю, хоч вона не була «королівської крови». Він при коронації прийняв ім'я Неб-маат-ре; тим ім'ям вказував, що зближається до бога Ре (або Ра) і до старовинного Он (Геліополісу). За його правління не було війн; це був час, коли Єгипет був у добробуті й мирі. Роки життя фараона проходили безжурно, навіть гулящо, тільки під кінець життя, з неспроможности полагоджувати державні справи, передав правління дружині Таї.
- 10) Аменготеп IV, або АХНАТОН, або ІХНАТОН, або АХЕНАТОН. — Він є дійовою особою цієї поеми. Він був першим в історії людства (до Христової доби) ідеалістом-монотеїстом. Приняв ім'я — «Той, що в правді живе». Він був «батьком» мистецтва — натуралізму.
- 11) Сакере — зять Ахнатона, одружений з першою його донькою, Мерітатон. Після смерти Ахнатона, продовжував визнання віри в Єдиного Бога. Його правління тривало між двома а трьома роками.
- 12) Тутанхатон, або пізніше Тутанхамон — став фараоном після містерійного зникнення Сакере. Він також є зятем Ахнатона, що одружився з третьою донькою, Анхесенатон. Ту-

танхатон, змінив закінчення свого імення на **амон**, перейшов на поганську віру й переніс — під впливом жерців — столицю з Ахетатон знову до Тебів. Віддав усе майно й усі права (обмежені Ахнатом) жерцям божка Амона. Жив він недовго.

- 13) Аїй — За часів фараона Ахнатона був дуже впливовою особою на королівському дворі. Є три різні пояснення з ким він одружився (пояснення є в примітці 25).
- 14) Горемгаб — Одружившись з молодшою сестрою Нефертіті, Мутнезмет, став фараоном. Він, ймовірно, найкращий генерал Єгипту. За часів правління фараона Ахнатона був у чималих привілеях, в довір'ї й ласках фараона, навіть удавав його приятеля. Але справжнє обличчя Горемгаба бачимо тоді, коли він став фараоном. В парі з жерцями божка Амона, жорстоко нищив та нещадно переслідував усіх і все, що було по стороні Ахнатона. Ахетатон — сьогоднішнє місто Тель ель Амарна. Казав розвалити найбільш цінні забудовання, руйнував твори мистецтва у всякому виді. «Місто Обрію» — столиця Ахетатон, залишилась пострахом на довгі роки.

На Горемгабі кінчається вісімнадцята династія фараонів, приблизно в 1314 році перед Христом.

АХНАТОН

ІРИНА ДИБКО

Марта Анна

А Х Н А Т О Н

В Тебах, в палаті, королева Тая¹ сумує.
Чи її молитов-благань бог Амон не чує?
Усіх богів Єгипту не вгавала просити,
щоб фараонові наслідника породити.

Та боги не чули. Може не хотіли чути —
щоби синові Таї фараоном не бути.
Вже двадцять п'ятий рік з фараоном стрічає.
Вже й доньок декілька є, та сина немає.

Але королева Тая не тратить надії —
до святині в місті Он² стежку простеляють мрії:
— Атоне!³ Боже! Як син мій фараоном буде,
моя вдячність в серці й ділах, тебе не забуде!

В міжчасі —

фараон Аменготеп III вдруге одружився⁴.

Але син — в парі з нею — таки не судився...
Тому невдовзі в далеку тінь відійшла вона.
Тая ж весь час першою королевою була!

¹ Тая, дружина фараона Аменготеп III, донька жерця бога Ра, в Он (Геліополіс), не королівського роду.

² Он, це столиця в долішній частині Єгипту, ще заки Но (старовинна назва Тебів) стала столицею. Місто Он — в пізніші часи, греки назвали Геліополіс.

³ Атон, бог, що його в старовинній столиці Он називали Ра-Горахті. Але в пізніших роках, панівні жерці бога Амона подбали, щоб Атон пройшов у забуття.

⁴ Після десяти років подружжя з Таєю, фараон Аменготеп III одружився з принцесою з Мітанні, Гелюхіною, в надії, що з нею пощастить мати сина. Надія завела, тож Гелюхіна відійшла в тінь. Королева Тая, будучи весь час першою й головною дружиною, після 25-ти років породила сина Аменготеп IV. З того часу фараон наділяв Таю усіми ласками своєї королівської уваги.

I

В палаті, на стелі, намальовані голуби добірно,
на стінах весь звіринний світ, просто неймовірно,
в кольорах малюнків, мов на яву оживає.

В розкішних городах квіт за квітом розцвітає.

А щоби додати до казкової краси —
у променях бога Ра блищало плесо води
озера; його наказав фараон зробити.
щоб його красою королеві угодити.

У довкіллі чару, що собі рівні не має,
королева Тая — в надії — сина чекає...
Сподіванням пронизана Таї кожна днина —
увінчалась щастям, коли породила сина.
Аменготеп IV, Тая сина назвала —
майбутнім фараоном, радістю весь двір угощала.

Лише з непевністю до нього ставились жерці,
бо — чи в правлінні його продовжатимуть свої
панівні закони, що в них проживав бог Амон?
А законам жерців повинувався й фараон...

О, боги,

боги,

боги,

єгипетських жерців боги!

То суворі,

то примхливі,

то ласкаві,

кровожадні й

мстиві

були.

До речі, всі ж вони боги такі,
якими, для людей, зробили їх жерці...

З висот, з лябіринтів святинь — жерців голос лунав.
Це бог — вірили люди — за провини їх картав.
Тож з трепетом приходила в святиню людина,
в покорі, в тремтінні страху згинала коліна...

Жерці ж — багаті, вельможі бога Амона,
привласнили йому прикмети бога Атона,
(того, що в стариннім Он, богом Ра називали),
щоб узурпатора Амона люди прославляли.

Відтак жерці, розпаношившись, мали на меті:
суворістю віри —
від фараонів —
перебрати владу в руки свої...

А тих, що вірили в старинного Ра-Атона,
щоб замирити, додали Ра до свого Амона.
Тож Ра-Амон, бог-узурпатор, став богом богів
і знаряддям в руках безпощадно-жорстоких жерців.

Заволодів Єгиптом бога Амона закон.
Сумували жерці в старинній столиці Он,
негодунів і спротиву вони не скривали,
як у Тебах бога Амона всі прославляли.

Почалась очевидна боротьба між Он і Тебів жерцями,
до Приходу Ахнатона тривала роками...
Бачив народ, вельможі й Аменготеп III — фараон,
що жерці часто зловживають Амона закон.

Щоби звільнитись від ехидних жерців Амона,
спинити зазіхання до престолу фараона —
жерці, старовинного Он почали встрявати,
культ Ра-Атона послідовно видвигати.

Королева Тая, Атона не забувала,
його вдячністю за сина в серці угощала.

— — — — —

Правлінням Єгипту фараон не турбувався.
На дзвіллі, полюваннях весь час забавлявся;
лише, час від часу, перед народом сповіщав,
яке множество левів на полюванні вбивав.

(Це говорив для самопохвали,
бо левів невільники вбивали).

Коли ж під осінь життя, в недуги був полоні,
все правління Єгипту склав у Таї долоні.

А син виростав у задумі про Атона не раз;
придивляючись життю — проходив юних днів час.
Та не байдужа йому природи й квітів краса.
Зі сходом, заходом сонця говорила душа...

Фараон Аменготеп III свій кінець передчував,
тож, невідмінно, одружити сина час настав.

Тадухіба —

дружиною стала, принцеса з Мітанні,⁵

Та життя її згасло передчасно, в заранні.

Удруге ж, принц за дружину Нефертіті узяв.

А — невдовзі — батько фараон⁶ життя попрощав...

⁵ Мітанні — це королівство, що було розположене над горішнім Єфратом. Воно злагіднювало відносини і причинювалось до дружніх взаємин в користь Єгипту, супроти окупованих ним країн: Сирії, Месопотамії та країни гітітів.

⁶ Фараон Аменготеп III, правнук великого завойовника Тутмоса III.

II

На престіл — принц Аменготеп четвертий засів,⁷
йому всього чотирнадцять —
тож під опікою матері Таї володів
могутнім Єгиптом, поки повнолітнім не став.
Над життям глибше, все глибше в задуму попадав...

А час, як то час —
хто ж бо із нас
прикмет його не знає?
Час —
невблаганно,
непомітно проминає...

Вже молодий король, з прекрасною Нефертіті,
повновладним фараоном в єгипетському світі,
не красою — величчю духа й розуму сяє!
Підвалини святинь Амона й божків захитав...

Боролись завзято, як знали, Амона жерці,
щоб держати серед народу закони свої,
щоби не зменшились їм народу данини,
аби золото далі приносили що-днини.

Але вже успіху не мала жерців боротьба,
бо молодого фараона, стужена душа
до старовинного Он розправила крила;
в світі прадідів, Єдиного Бога зустріла...

⁷ Аменготеп IV (пізніше Ахнатон) переняв владу над Єгиптом в 14-ому році життя, приблизно в 1372 або 1375 році перед Хр.

А після
соток-соток літ,
Мойсей —
змістом книг із Он,
збагатив своєї віри світ...⁸

У квітучих городах фараон в задумі сидів,
хоч і дуже молодий — мудрістю він володів!

Краса природи спонтанно його хвилювала,
до її Всетворця любов не вгавала.
Всі пташині співи уважно слухав фараон,
без його уваги не пройшов найменший тон.
На крильця метеликів захоплено вдивлявся.
Квітів пахощі вдихав і ними любувався —
дітьми, називав їх, Створителя природи,
бож не жалів Всетворець квітам пишної вроди.
Тепло, проміннями сонця, Бог-Атон роздавав
а на плесах чистих вод — думам стежку прокладав.

⁸ Вайгель у своїй книжці »Ахнатон« ст. 134, 135 і 136 звертає увагу на подібність меншого гімну Ахнатона до 104 гебрейського псалму, який записаний в Старому Завіті сотки років після того, як написав гімн Ахнатон. Мій переклад цього гімну і псалму є при кінці поеми.

III

Аменготеп IV на престолі шостий рік стрічає...
Віра у Всетворця, Бога-Духа оживає —
Єдиного Бога, що створив життя на землі.
Символ його: сонце й промінні руки золоті.

Нефертіті нову віру з любов'ю вітала.
Вневдовзі матір'ю другої доні стала.
Фараон, щоб віддалитись від Амона жерців,
нову столицю Єгипту будувати велів.
Не давала ж бо спокою дошкульність потреби —
покинути кам'яних божків, столицю Теби,
бо в ній святиня Амона закривала блакить.
Тож над плянами будови думав кожну мить.

Святині Амона в Тебах не було рівні,
Ахнатона пра-прадід Тротмес III збудував її!

Шукати місця новій столиці поїхав сам,
щоб там збудувати Єдиному Богові храм.
Хотів, щоб красою нова столиця засяла —
аби кожна людина в ній Божий рай відчувала.

Мов окрилені, коні, фараона несли,
враз, над широким Нілем, зупинилися вони.
Найшов простір фараон! Поміж Тебами і Он,
у двох роках постала столиця Ахетатон!⁹

⁹ Тисячу років перед Ахнатомом (Аменготепом IV), фараон
Пепі I, вислав експедицію в пошукуванні алябастру на те
місце, де молодий фараон вибрав на свою нову столицю.
Ахетатон, що означає »Обрій Атона« (бога Атона). Сам

Над Нілем нова столиця красою розцвіла,
якої досі не знала єгипетська земля.
В сяйві сонця квітучі городи й буйні сади.
Королівські палати й вельмож добірні дома.

Фараон назвав Ахетатон — «Містом Обрію».
Він бо там в новій столиці, леліав надію,
що в добробуті, у щасті в ній житиметься всім;
хотів, щоб кожний громадян мав свій гарний дім.

Вже в чарівнім місті стоїть святиня Атона.
В ній почавсь АХНАТОН¹⁰ — нове ім'я фараона.
І ще «Син сонця» і «Той, що в правді живе» —
Ось так, окрім Ахнатон, часто називав себе.

Значить, Аменготеп Четвертий — Ахнатом став,
у святині Атона про Бога-Духа навчав.

Всі божки попали в неласку, а з ними й Амон.
Ох, як не злюбив камінних ідолів Ахнатон!

Став Ахнатон вчити про Бога-Батька любови,
Єдиного Бога, що не бажав жертви крові.

Бог Ахнатона не був мстивим,
і теж Він не був примхливим,
та, Бог-Дух, Всетворець, не мав злорадної жажди.
Устами жерців не картав, як ідоли-боги.
Не мав познак божків — тих, що з каменя, з землі...
А проявляв себе Бог сонцем, в промінній красі.

фараон Аменготеп IV робив усі плани будови столиці. І хоч греки писали, що Геліополіс є «чудом віків», а Гомер називав Теби «Стобрамний Тебес», все ж таки після постанови нової столиці Ахетатон, кращого за це місто в тогочасному світі не було. Під цю пору це — Тель ель Амарна.

¹⁰ АХНАТОН — означає «Щит Атона».

У храмі Атона — він не був в звірят подобі,
і не в чоловічій, ані жіночій особі —
всупереч пізнішому навчанню про Єгови,
що сотворив Бог людину на свою подобу...
Бог-Дух Ахнатона ніякої форми не мав,
Він Створителем всього —

все бачив,

все чув

і

все

знав...

Бог —

був Батьком

і Матір'ю,

всім створінням без різниці!

В рівноправ'ї

і любові —

всіх зберігав у своїй десниці.

А пахощами квітів всю природу вгощав,
пташиними піснями серце ніжно хвилював.

Це таким був Створитель, Бог-Дух Ахнатона,
у новій вірі Єгипту, вірі фараона.

Його віра ідеальна, шляхетна й свята

і так незвичайно схожа на науку Христа...

Бо й Ахнатон Бога Атона Отцем називав

і всесвітнім Батьком, що вибраного народу не мав!

На мить — об'явив себе Бог в Ахнатона світі:

чутливіше,

лагідніше,

милосердніше,

як в навчанні

Авраама,

Ісаака,

Над Єгиптом
Віра правди
метеором пролетіла,
та, на жаль,
коротко в серцях жевріла...
І погасла.
В темряві поганства попала.
Аж за сторіч чотирнадцять —
над Вифлеємом засяла...

¹¹ Вайг'ель — »Ахнатон« — ст. 111, пояснює різницю між єврейським Богом Єговою а Атоном, Ахнатона: Бог Єгова часто промовляв до свого народу (вбраного) з гнівом, голосом сильних, бурхливих громів; у противенстві вчив Ахнатон про Атона, що промовляв ніжно, ласками краси природи й тепла та любови до всіх створінь, без вибору, і противився всяким війнам, ненавидів кровопролиття і не карав своїх створінь.

IV

Розцвітала столиця Ахнатона красою,
була початком мистецтва, миру і спокою.
Для малярів і скульпторів настав новий час —
фараона і сім'ю малювали без прикрас,
хоча фараон Ахнатон красою й «не грішив»,
він не своїм виглядом — лиш правдою дорожив!
Він поклав всю дійсність життя на правди долоні —
вперше, в історії Єгипту, в Ахетатоні,
почав натуралізм жити в малярстві й скульптурі
й досі живе завдяки Ахнатона культурі.¹²

Бек —

маляр і скульптор, не раз і не два говорив:
— Я творю те, що мене мій фараон навчив;
себе й сімейне життя без прикрас малювати.
У всіх творах мистецтва лиш правду передати.

Тож природньо всі події життя зображали:
Фарасна — ніжним батьком і мужем малювали. ¹³

¹² І до сьогодні називають у науково-мистецькому світі «Амарна арт». Початок мистецтва натуралізму датується з часу володіння фараона Ахнатона. Мистець Бек пояснював, що його вчителем був Ахнатон.

¹³ Фараон Ахнатон, як закоханий чоловік, неприховано і прилюдно виявляв почування. Він не мав, як його попередники, інших жінок крім Нефертіті, яку називав «Дама Грації», «Дружина мого щастя» і «Моя велика любов». До сьогодні збереглися малюнки, на яких фараон цілує дружину Нефертіті або дітей. Перед тим такого не бувало, щоб фараона малювали інакше, як виключно божество.

Не так, як інших, з божища жорстоким обличчям,
суворим, недосяжним велетнем незвичним.

Малювали Ахнатона, Єгипту короля,
з дружиною й дітьми у справжніх подіях життя.
І доньок малювали так, як бувають діти —
в руках їхніх забавки, або квітучі віти.

Різьбили й королеву — чарівну Нефертіті,
з лебединою шиєю, найкращою в світі.
Її замріяні очі — задивлені у даль,
невже передбачали, що гряде смуток і жаль...

V

В палатах фараона, стіни й долівки усі,
прикрашували вибагливо добірні мистці.
Мов живі, розцвітали в мозаїках маки,
на долівках і стінах цвіли квіти всілякі.
Різні птиці й голуби на стелях злітали —
крилатою красою уяву хвилювали.

Нові храми виростали в місті Ахнатона,
слухали в них люди гімнів свого фараона.
Та не всі розуміли навчань про Духа-Бога
і потайки догоджали божкам якомога...

Про Невидимого Бога не сприймали слів,
бо звикли бачити — в святинях — суворих божків:
Ісіріс, Ісіс, Опета і Ра-Амона.
Як їх замінити одним Богом Ахнатона?!

Бога, що каже людей всього світу любити,
не знущатись,
лиш брататись,
а, над усе в житті, правдою лиш дорожити!

Не приносити золота, ані жертов крові,
лиш овочі й квіти й гімни щирої любови.
В Атона святині Бога-Духа не боятись,
а красою сонця, квітів і життям втішатись.

Ї народі нове святкування викликало гнів,
бо лиш раз в рік забавлялись одинадцять днів.
Це для простолюддя було дуже-дуже мало...
Богині Нілю, свято, місяць цілий тривало!

Йй, під видом гіпопотама, поклонялися —
розкішно і весело весь час забавлялися.

За те вона-Опет води Нілю розливала,
поля, в довкіллі берегів, врожаєм вкривала...
Віру в Одного Бога, на жаль, не сприймали всі —
зерно правди й любови не закорінилося в душі...
Свят поганських простолюддя забути не вміло,
а, може, — диких пирів — забути не хотіло...

У незрозумінні жерці божків помагали —
до Бога-Духа серця ненавистю сповняли.
Мабуть, відчували, що невідрадний час гряде,
що їм закон Правди обмеження влади несе.

Було найбільше розпаношених жерців Амона
в Тебах. Там жила з донькою й мати Ахнатона.
Тож,
покищо —
не нищив поганських святинь ані їхніх жерців,
лиш золото, що з жертв дістали — віддати велів.
З народу — неправдою брали золото вони;
мовляв, золото любить Амон і інші боги.

Зате, щастило всім однодумцям Ахнатона,¹⁴
їхні дні, мов спілі у винограднику грона,
сповнялись солодом ласк Вчителя-володаря;
у вірі Бога-Духа стрічали в мирі життя.

¹⁴ Фараон Ахнатон винагороджував вірних своїй релігії та мужів довір'я при найбільших урочистостях. У присутності Нефертіті й доньок, скидав золоті намиста з бальбона єгипетського палацу. Обдаровані громадяни брали в руки намиста і, заки вдягнули їх на себе, прославляли Єдиного Бога Атона. В найбільших ласках фараона був жрець Меріра.

Ахнатон одностумцям щедрих дарів не жалів.
Не раз —
убогим,
не славним,
з простолюддя —
в уряді Єгипту, бути першими велів.
Мужам довір'я була заплата кольориста:
фараон,
Нефертіті
й діти
скидали їм з балькона золоті намиста.

Себе ж
Ахнатон
заборонив «Небесним богом» величати,
Сином Бога Атона лише називати.
Тим зумовив не знаний досі фараонам світ,
вони ж рівні богам були дві тисячі літ...
І, не так як вони, приходив у храм в кожний час
без дорогоцінних, на собі, золотих прикрас.
І груди і бедра чарівної Нефертіті —
були невибагливою тканиною вкриті.

Ахнатон —
зневажливо покинув всі поганські звичаї.
Він навчав:

— Нехай кожний з вас Бога шукає і стрічає,
не в перемогах жорстоких битв на полі бою,
а серед краси природи в мирі і спокою.
Не вгоджайте Бога димом людського тіла.
Лише — аби до Бога в серцях любов горіла!
І, щоб ніколи, нікого не було між вами
таких, що знущаються жорстоко над рабами.
Не можна ланцюгами невільників в'язати.

Не годиться людині людину убивати!
Дружно, не ехидно, гляньте одні одним в очі,
побачите, що так як ви, кожний жити хоче...

Ахнатон ненавидів насильства і знуцання.
В темряві зла — засяло правди й добра світання.
Він був першим Апостолом справедливого життя,
скромности, краси післанця-сонця, Бога-Отця.

Ахнатон, з дружиною Нефертіті й доньками,
прославляв Бога, в храмі, похвальними піснями.
Він же сам псалми і гімни до Всетворця писав,¹⁵
Його життедайну красу і любов прославляв.
І молитву «Отче, Ти, що є в небі» заносив,
Богові овочі і квіти в жертві приносив.

Кожний з королівської родини, мав у саду
серед краси квітів і дерев святиню свою.

В них Ахнатон, Нефертіті і їхні доні:
Мерітатон,

Мекетатон,

Анхезенатон,

Нефернефериатон,

Сетепенатон,

Багуататон —

молитвами стрічали промінні долоні.

¹⁵ Псалми й гімни переложені з книжки авторства Вайтселя на українську мову (в мосму римуванні) є в кінці поеми.

VI

Королеву Таю чекає палата в «Місті Обрію».
Виплекував син фараон у серці надію,
що житиме в новій столиці мама і сестра;¹⁶
покинувши Теби, щезне в божків віра стара.

І ось, довгожданна мрія — приїхала мати!
В піснях, квітах, radoщах королівські палати.
В «Місті Обрію» скрізь врочисті святкування,
не вгавали бенкети й вибагливе вгоцання.

Нова столиця Єгипту тріумфом засяла,
маму-королеву Таю, красою вітала!

Цуратись Бога-Атона Тая не посміла,
віру в Єдиного Бога вона розуміла.
Та не ставало відваги геть відкинути божків,
моторошно їй було на згадку лютих жерців...

Хоч — правди й страху — переплітались почування,
в парі із сином, стрічала молитвами світання...
Таї — кожний день пронизаний щастям минав
у палаці, що їй, син-фараон, збудував,

¹⁶ Коли фараон Ахнатон переніс столицю з Тебів до Ахетатону, приказав збудувати вибагливу палату для мамі-королеви Таї й сестри Бекетатон. Також збудував лиш для неї святищу Бога-Духа, Атона. Його мрією було те, щоб мама покинула Теби і замешкала в Ахетатоні; тим остаточно покінчила би вірування в божків. З непересічними врочистостями вітав син маму, але мати — Тая, ненадійно померла й Ахнатон не впів виконати свого задуму, ані не впів змінити завіщання мамі. Тому мусів поховати її в гробівці в Тебах.

У малюнках стін зберегла не одна руїна,
королеву —

Таю, в довкіллі сім'ї фараона-сина.

Її гарне минуле, в сина, ожило ще раз
та — на превеликий жаль — на дуже короткий час...

У болючу, на завжди, розлуки годину,
впала тїнь на Ахнатона соняшну стежину...

Вслід за мамою —

доню Мекетатон попрощали.

Нефертіті й Ахнатон, страждаючи, ридали.

Мистці малюнком увіковічили ридання —
природне, не королівське, родичів страждання.

Фараон не соромивсь почувань виявляти,
в горю був лиш батьком, Нефертіті — лише мати.

І ще судилось одне горе в його відчаї:

Маму

в Тебах

мусів похоронити в поганському звичаї...

Покорився фараон її давньому бажанні.

Зате над всіма божками не знав меж в знуцанні!

Приказав він повалити ідолів святині.

— «Забороняю божкам поклонятися від нині!

Амон, жадний крови й золота, остогид мені!

В збиранні данин, провинилися його жерці!»

Фараон свої накази видавав суворо.

Картав і не щадив жерцям Амона докору.

Відібрав їм надмірне майно й гарні палати,

а на прожиток працею казав заробляти.

Всі імена, що мали в собі літери амон,

дав наказ постирати й замінити на атон.

Він не спинився й над іменем батька в гробівці,
знехтував пов'р'я й закони, пра-предків, старі.¹⁷

Фараоновій волі

противитись ніхто не посмів:

падали на землю розбиті статуї божків.

Падали камінні боги, всім на глум і на сміх.

Покланялись божкам Ахнатон уважав за гріх!

Розгромлені жерці Амона — відійшли у тінь.

Всьому поганству — прозвучав фараона «амінь»!

Віру в Єдиного Бога і в Тебах звіщали —

символ Його — сонце — на стінах святинь малювали.

Мусіли покинути поганські святкування,

лиш псальмами вітати кожноденне світання.

Лежать повалені божки потворні і страшні,

що колись на них дивилися з трепетом усі.

Але й тепер моторошно, бо в рабських серцях

жило вміння убожати насильство, гнів і страх...

¹⁷ Важливість імені на саркофагу і гробівці була особливо велика, бо в тогочасному повір'ї ім'я, в потойбіччі, надавало душі значення; без імені, або коли хтось його стер — душа блукала манівцями, без призначення, та ніколи не могла повернутися у день свята померлих, аби вгощатися з родиною, яка ще жила. Найбільшим покаранням і зневагою було стерти ім'я на саркофагу й гробівці. Ось тому саме ті, що ще залишилися у поганській вірі, гнівалися на фараона Ахнатона за те, що він посмів перемінити ім'я батька Аменготепа III на Неб-маа-ра, значить він виступив проти панівної релігійної традиції.

VII

Попрощав він маму, розпращався з донькою,
Ахнатове життя пронизалось журбою:
Про лицемірство підданих вістки турбували.
Прокльони жерців Амона —
на серце —
камінням спадали...
Як про віру Ахнатона вороги дізнались —
спротиву не бачивши — в бій зразу виряджались...

Ахнатоц,
не воювати — в рішенні не уступав!
Хоч не один король —
захистити від гітїтів, помочі благав.¹⁸

Благали й ті,
що багато років в полоні Єгипту були,
яких ще пра-прадїди Ахнатона в полон узяли —
жорстокими війнами покорили народи,
для величі Єгипту, багатства і вигоди.

¹⁸ У XIX ст. знайшли у розкопках теперішнього міста Тель-ель-Амарна таблиці-листи від королів держав, що були під займанщиною Єгипту, але мали право управляти своїми державами, якщо платили належну данину Єгиптові. Королі просили в листах помочі, щоб захистити їх від наступу гітїтів. Ті листи залишились запечатані й не розвинуті; значить, їх Ахнатоц не читав. Він уперто вірив, що правда й мир будуть ключем до поладнання заворушень і неспокоїв, не дозволяючи взяти меча в руки своїм воїнам. Так, як і читаємо, що Ісус Христос наказав св. Петрові сховати меча на Оливній Горі...

Ахнатон —

ненавидів війни душею й серцем свого «я».

Говорив:

— Війна, кровожадна потвора, знищує життя!

Гож не дозволив воїнам меча взяти в руки,
що горе наступа — не чув голосу розпуки.

З Сирії, Мітанні, Єрусалиму, не хотів
читати післанцями присланих про жах листів.

Він тоді з Нефертіті Бога і мир прославляв,
коли в наступі гітітів крик війни лунав...

Гітіти ж наступали — довкруг дихало війною.
В Лебаноні, Туніпі, Библосі — нема спокою.

Як в «Місті Обр'ю» слова миру процвітали,
п'сні революційні в Сирії співали...

Бо Азіру¹⁹ відлучитись від Єгипту підмовляв,
а гітітів, полк за полком, в Сирію вже наступав.

На питання фараона про події на сході,
Азіру казав, що вдержує спокій в народі...

З віри фараона користали по-своєму
Азіру й Горемгаб²⁰ —

¹⁹ Азіру був принцом Амортів, володів територією між Амкі і Мітанні. Він користувався довір'ям Ахнатона, але, замість виконувати накази фараона, зловживав його довір'ям, бунтуючи народи проти нього. На запити фараона про події, відповідав неправдою про неминучість війни, або злагіднював вістки, мовляв, вони не заслуговують на фараонову увагу.

²⁰ Горемгаб — це полководець, генерал; він користувався великим довір'ям Ахнатона та був нагороджуваний великими почестями, золотими намистами. Також, як Азіру, поведився так, аби знеохочувати нарід супроти фараона, намовляючи

зрадники та гіпокрити в ділі не одному...
Завжди скривали, свої діла ехидні вони —
таємно промощували шлях незгоди й війни.

Пімсту вирощували, ідолів жерці, в серцях —
злорадні діла готували, як в кошмарних снах.

З того часу,
як королеву Таю — згідно з завіщанням її —
в Тебах
поховали
в давнозбудованому гробівці;
вірні богові Амонові тріюмфували,
що,
не за вірою сина,
в той світ її прощали...

Користали жерці з Ахнатона сумних подій
і по всіх усяодах здійснювали задум свій:
нишком пригадували людям божка Амона,
як він у всіх походах Тготмеса III — фараона
помагав, щоб переможно в Теби повертався.
Тому й за те народ Амонові поклонявся.

Закликали повернутись до ідолів-божків,
і, що вже в похід їм пора — по золото й рабів!
Ой, сподобались народові заклики жерців!
За здобиччю й рабами — народ в похід захотів.

військо, щоб було готове в похід — війною підбивати на-
роди, приносити здобич додому.

VIII

Закривали чорні хмари сонце Ахнатона.
Журба клювала серце, мов чорна ворона.
В ньому в'януло завзяття, покидали сили.
Недуга простеляла стежку до могили...

Та ще сина не судилось... Лише самі доні.
Не принесли йому щастя промінні долоні...
Глянув прямо в очі неминучій своїй долі;
біля нього зять Сакере²¹ засів на престолі.
В Сакере віру вкорінити спішив якомога,
щоб по ньому продовжав він культ одного **Бога!**
Вірний вірі Ахнатона, Сакере стрічає
кожний день Єдиного у храмі прославляє.

Але щемить серце Ахнатона й болить душа,
бо ж бачить, що війни жахіттям вороття нема.
Хвилювання й неспокій постійно наступають.
Вороги у потойбіччя стежку прокладають.

Журитись було чим — нема правди куди діти...
Вже в Сирії й Мітанні — володіють гітита!
Захиталась сила на єгипетським кордоні...
Ахнатон — у молитвах зносить чисті долоні!

До останньої хвилини рішення він не змінив:
— «Я не дозволю убивати — доки б я не жив!»

²¹ Сакере одружився з першою донькою Ахнатона, Мерітатон, приблизно в 1356 р. перед Хр., і близько три роки був володарем, спочатку на короткий час, разом з Ахнатоном.

Про мир і любов ближнього він навчав що-днини.
Вірив весь час в Божу поміч — вірою дитини...

Так як він, завзято вірила і Нефертіті:
що не зло, а Бог рішає всі події в світі...
Поруч Бога святого — найдорожче ж є життя,
як можна дозволить на війну й кровопролиття?!

Голосом розпуки кликав Ахнатон: — «Не треба
війни! Щож вам бракує? Хіба самого неба...
Але, повірте, туди
не дорогою війни...

Свобідно жити чейже мають право люди всі!
В згоді і мирі матимете небо на землі...»

Лиш вітер в Єгипті чув його слова науки...
бо —
до любови Бога й ближнього нема принуки.

В народі зростала за золотом-майном жажда.
Вірили: ключем до здобичі є лише війна!
Але фараон не дав себе переконати;
в останнє висказане ним: — «Не можна убивати!»

ІХ

Нема вже Ахнатона в палаті на престолі...²²
Лиш — сльози Нефертіті й дорікання долі.
І хоч жаль розпуки в її серці не вгавав,
в душі віру — в Єдиного Бога — не подолав.
Ні жаль, ні час — її віри змінити не зумів!
Неспромоглись і погрози Амона жерців...

У надрах кам'яної гори спочив Ахнатон,
по закону, що його створив він сам — Фараон!
Бо він вірив, що лиш тілу колись прийде кінець —
не пслонить його душу кам'яний гробівець.

Тож приказав, щоб гробівець у скелі проклали,
в далекій пустині, де ніччю виють шакали,
перекликуються з холодними вітрами,
відлунням проминулого віками-віками...

Кам'яна гора в пустині його тіло скрила,
але в його вірі, душа розправила крила —
злетіла в соняшні висоти до Бога-Отця,
щоб вічності красу й щастя — стрічати без кінця...

— — — — —

В новім «Місті Обрію» — столиці Ахетатон,
вже на престолі Єгипту Сакере-фараон.
І Нефертіті поруч нього у правлінні ще,
від устрявань жерців Амона зятя береже.

²² Ахнатон помер приблизно в 1353 р. перед Хр.

Сакере, в святині, як за часу Ахнатона,
прославляє Єдиного Всетворця Атона.
Не хоче покоритись жерцям Амона й божків.
Віру й лад Ахнатона він змінити не велів.

Але серед народу Єгипту неспокій зростав,
бо генерал Горемгаб військо в похід закликав,
щоб відібрати гітітам Сирію й Мітанні.
Та враз не стало Сакере,²³ у життя заранні...
І його дружина Меріратон... десь пропала.
Сила влади — жерців Амона — знову зростала...

²³ Сакере помер приблизно в 1352 р. перед Хр., бо не хотів покоритись волі жерців божка Амона й не давав згоди на війну.

Х

Після Сакере, не передбачаючи долі,
другий зять — ще хлоп'ям — на єгипетським престолі
Тутанхатон²⁴

став фараоном — бажанням жерців...

Він, негайно, Горемгабові йти в похід велів,
щоби знову відібрати силою війни
народи Сирії й Палестини, аби вони,
як перед роками, власністю Єгипту стали
і знову належні данини посилали.

Того ж бо, що забороняв вбивати, вже нема —
то й взяли єгиптяни в нещадні руки меча...

У серці Тутанхатона зростала тривога —
він, по наказу жерців, покинув віру в Бога,
Єдиного Всетворця, Бога-Духа Атона.
Повернув культ божків і майно жерцям Амона.

Тож стали Теби столицею, по волі жерців
і знову, в Тебах, Амон став богом всіх божків.

Покинув Тутанхатон «Місто Обрію» — Ахетатон.
Волі жерців, коривсь слухняно, юний фараон,
жерці ж — володіли подіями його життя!

²⁴ Тутанхатон одружився з третьою донькою Ахнатона, Анхесенатон, ще за життя Ахнатона й Нефертіті. Хоча покорився волі жерців та дозволив генералові Горемгабові йти війною на гітїтів, все ж таки нішов слідами попередніх фараонів і в скорому часі помер (близько 1344 р. перед Хр). Він єдиний, що у своїм гробівці тисячоліттями був ненарушений, бо при будові гробівця Рамзесові, його приспавали й вандали не бачили того гробівця.

Змінили
Тутанхатон
на
Тутанхамон —
його ім'я.

Тутанхатон — муж третьої доньки Ахнатона,
став Тутанхамоном — лише в ролі фараона...

Саме тоді його юність розправляла крила,
але злорадна рука жерців їх зупинила...

Бін не довго втішавсь життям в єгипетським світі —
пішов за Сакере, Мерітатон, Нефертіті...²⁵

Лицеміри з почесними його поховали —
в добірній домовині, ще й золотом прибрали.

І саме тоді —

хотіли жерці,

щоб на завжди відійшов Тутанхамон в забуття.

Три тисячі літ —

не знав його світ,

та, враз, гробівець заговорив про його життя...

Аій,²⁶ писар, муж довір'я на дворі Ахнатона,

²⁵ Є дві теорії: що Нефертіті вмерла скоро після Сакере, також загадковою смертю, а друга, що жила самотньо в Ахетатоні після смерті Сакере й доні Мерітатон, і другого зятя Тутанхатона й доні Анхесенатон. Та що продовжувала ритуали монотейстичної віри разом з вірними павчання Ахнатона, аж до остаточного знищення Ахетатону Горемгабом. Там же її погруддя («найкращої жінки світу») лежало тисячоліттями в руїнах «Міста Обр'ю» — Ахетатоні. Це погруддя тепер знаходиться в музеї в Берліні.

²⁶ Аій став фараоном після смерті Тутанхамона, приблизно в 1344 р. перед Христом.

коли одружився²⁷ — став у ролі фараона
в Тебах — столиці — на єгипетським престолі.
Але жерці зготовили і йому шлях доли...

Фараон Аій не слухав жерців і як-мога
не дозволяв забути віри в Одного Бога,
тої, що Ахнатон про Єдиного научав.
Але... Час разом з жерцями, завзяття не сприяв.

Завзяття погасло... Жерцям він покорився.
Та — бути фараоном — час довгий не судився...
Хоча і відрікся Аій віри в Бога Одного
і відцурався Ахнатона — вчителя свого.

Жерцям угодити — пішли всі старання в нівець.
Аій, як Сакере й Тутанхамон, стрінув свій кінець...

²⁷ Є три теорії про його одруження, що угоділи йому стати фараоном: 1) що він одружився з нянею фараона Ахнатона, 2) що він був батьком дружини Ахнатона, Нефертіті, 3) що він одружився з четвертою донькою Ахнатона. На жаль, єгиптологам не вдалося устійнити теорії, яка була б найправдоподібнішою.

XI

І ось знову в Єгипті фараона не стало.
В цілому краю безправ'я й безладдя гуляло!
Фараонів гробівці бешкетники відчиняли,
нищили саркофаги й золото викрадали.

Були й жерці безсилі, були й вони в відчаю!
Бачили нищівні дії у цілому краю.
По Сагарі лихоліття відлунням неслося —
шукати фараона жерцям знов довелося.

— — — — —

Відмежувавшись від усіх, у своєму світі,
жила вірна Амонові, сестра Нефертіті,
Мутнезмет — рідня колись королівського роду.
Тож одружившись з Горемгабом,²⁸ дала нагоду
його довгожданній мрії — стати фараоном.

Падали перед жорстоким Горемгаба троном
ті, кого незлюбила сувора його воля,

²⁸ Горемгаб або Гармгаб (так інколи історики його називали) став фараоном в 1342 р. перед Хр. Значить після двох років володіння Аія. Із його смертю кінчається правління вісімнадцятої династії. Тому, що він приписав собі роки правління Ахнатона, Сакере, Тутанхамона і Аія (постиравши зі сторінок державних документів їхні імена), історики вірили, що час його правління був від смерти Аменготепа III (батька Ахнатона). Ось саме й тому нема докладного визначення часу правління Горемгаба. Але все ж, приблизно в 1314 або в 1303 році перед Христом кінчається XVIII династія.

зустрінула й бешкетників незавидна доля.
А хто данину не по-правді з народу збирав,
того фараон Горемгаб безпощадно карав.²⁹
Гіршої ж долі, на світі, не було нікому,
як мешканцям «Міста Обрію» — Ахетатону.
Не пожалів міста й святинь Єдиного Бога;
покидали його мешканці всі до одного.

Покинувши майно своє, з життям лиш тікали,
бо колись генерала —
тепер фараона
накази лунали:

— Заки війною підемо в похід на ворогів,
нехай в Ахетатон йде військо і там, хто ще жив,
і вірить в Бога Атона,
пам'ятає Ахнатона,
майно їм знищивши — безпощадно убивати!
Відтак, щоб не стало сліду з Ахнатона палати!
І знищити його горіди, дерева й квіти.
Теж Бога Атона всі святині повалити
і статуї Ахнатона й Нефертіті. Під кінець
підіть у пустиню, відчиніть його гробівець,
бо й його кости мусять цезнути з лица землі.
Написи з ім'ям Ахнатона постирати всі!
В Ахетатона руїнах — час мені допоможе...
Столицю Ахнатона — ніхто знайти не зможе!

²⁹ Фараон Горемгаб нещадно карав винуватців — тих, що збирали з народу більшу данину, як цього вимагало право Єгипту, як і тих, що бешкетуючи — грабували. Винуватців за данину — казав побити сто разів булами, відтак ножем прорізати п'ять ран на тілі, а тоді, відтявши їм п'яса, вивозили в пустиню й дозволяли поселюватися.

Ось такі то невідкличні накази лунали,
фараона Горемгаба — колись... генерала,
фараона Ахнатона,
що у святині Атона —
бути чесним, завжди вірним присягався.
Він довір'ям,
почестями
і добробутом у «Місті Обрію» втішався,
діставав від Ахнатона золоті намиста.
А тепер у його руках доля цього міста —
так нещадно наказав нищити його красу.
Догоджати жерцям Амона — не тратив часу...

Горемгаб недавно, років декілька тóму,
пошану й послух давав фараонові свому.
Тепер йому заподіяти стільки лиха встиг.
Постирав ім'я Ахнатона із державних книг...

Здається, що в житті болочіших подій нема
за ті, що їх ненависть зі злобою спліта!

О, так, сплітали діла Горемгаба, сплітали...
Подіями — в історію — стежку прокладали,
щоб на тій життя стежині ім'я Ахнатона
було людству незнане — це ім'я фараона.

Став приказ Горемгаба невідкличним законом:

— Ні, не було володарів
(щоб сумніватись хто не смів!)
між Аменготепом третім
і мною — фараоном!

XII

Щезли: Ахнатон, Сакере, Тутанхамон і Аїй,
із усіх усюдів, коли Горемгаб
дав початок свій...

А відтак Горемгаб титули собі присвоїв
і, з почестями, себе називати велів:
«Наймогутніший», «Найбільший з великих» — це я!
«Не мав Єгипет більшого за мене короля»!

Пострахом був Горемгаб, як божок Амон;
неодноразу нищив фараон.
Став грізним завойовником на Ттутмоса III взір;
той, що в правлінні Ахнатона був лише... «везір».

Ну, що ж —
перевиконали накази, знищили все-все,
в Ахетатона не щадили гарне й дороге...
Нищівна рука — дома, палати, святині —
залишила по собі в жалюгідній руїні.³⁰

І пролежало приспане верствами пісків
погруддя Нефертіті — довгі тисячі років...

³⁰ В руїнах колишньої столиці Ахетатон, »Міста Обр'ю«, при розкопах знайшли горшки в печах з незвареною їдою, худобу на прив'язі і кістяки людей та псів; це підказувало, що жителі цього міста тікали в паніці, не будучи приготованими на катастрофу, залишаючи все своє майно на нищівну акцію з наказу Горемгаба. Піски пустині своїми полосами скрили руїни Ахетатона; скрили чарівні долівки палати Ахнатона, щоби після тисячоліть заговорили про непересічну красу й добірне мистецтво.

«Міста Обрію» руїни пролежали в пісках,
час — у своїх обіймах — заколисав його жаж...

Тож повірив Горемгаб — перемога вже його:
Про Ахнатона й столицю — не знатиме ніхто!
До Єдиного Бога пісень не співатимуть,
Ахнатона — Амона жерці виклинатимуть.

Ох,
виклинали, проклинали
і еретиком прозвали.

Де лиш було ім'я Ахнатона — постирали...

(Переплітає час події, мов пори року —
несе відлунням і до нині дійсність жорстоку!)

Е П І Л О Г

Часу не спинити — вже Горемгаба не стало.
О, прийшло ще по ньому фараонів чимало...
А після них, так багато проминуло віків.
У віках — стільки різних чергувалося світів...

Нові імперії — у світах тих поставали,
потім зезали — безповоротно проминали.

В Єгипті, в пустині — лишивсь порожній гробівець.
Довершилось... По Ахнатона пам'яті кінець,
здавалось...

Та, ні!

Скільки ж бо книг і зусиль... а все — про його життя.
Кличе до задуми його віра й псалмів краса.

Хоч про Бога не виправдалось його навчання —
бо за правду,
за любов до людей,

стрінув наругу й знуцання.

Та ми, не одні в житті, це вірні його друзі.

Так, як

Ахнатон

тоді —

ми й сьогодні

за Правдою

в тузі...

Грудень 1985 року.

Дружина фараона Ахнатона, Нефертіті.

ВЕЛИКИЙ ГІМН АХНАТОНА

(Професор Брестед переклав цей гімн з єгипетських гієрогліфів на англійську мову. Переклад з англійської мови мій, з додатком моєї рими в ньому)

Над обрієм у світанні, вся краса Твоя,
живий Атоне — Ти початок усього життя!
Коли на небі, Атоне, з'являєшся Ти —
ясним сяйвом і теплом сповняєш всі світи!
Ти чарівний, а промінні руки Твої —
пригортають теплом всі континенти землі.
Бо Ти є Ра — весь світ у твоєму полоні;
батьківську любов роздають Твої долоні.
Хоч Ти далеко — Твоє сяйво біля нас завжди.
Хоч Ти в небі — кожний день це ніг твоїх сліди.

Коли за обрій заходить сяйво твоє,
увесь світ в полоні темряви мертвим стає.
З завинутими головами люди сплять в хатах,
не бачить одне одного — потонувши в снах.
Як дещо вкраде злодій, не знають як, коли.
В темряві — кожний лев виходить з його нори.
І виходить кусати гадина лукава,
бо царює на землі непроглядна темрява
і ночі тривожна тишина,
бо ж ясність Всетворця за обрій відійшла.

У твоєму світанні земля
в сяйві оживає знова.
Ти на все довкілля світло розливаєш —
темряву ночі швидко проганяєш.
Коли промінно сяєш — Атоне — весь день,

дві землі* в акордах — тобі — похвальних пісень.
Із світанням люди побожно зносять руки,
потім цілий день працюють в мирі без принуки.

Рогата худоба пасеться і відпочиває,
всі дерева ростуть, кожна квітка розцвітає.
А пташата над землею в'юнко злітають,
зносять крильця до тебе, піснями прославляють.
Підстрибують овечки, йдучи легкою ходою,
комашки злітають. Усе живе радіє тобою!
У твоєму сяйві пливуть човна на плесах вод.
На дорогах повозки, в поспіху йде пішоход.
Твоє проміння пронизує море аж до дна.
До тебе, над хвилями вод, вискакує в'юнка рибка мала.

В утробі жінки оживляєш дитя-людину.
Насіння життя ти вложив у мужчину.
Синові, в тілі мами посилаєш життя,
в її утробі виплекує його ласка твоя.
У день народин — відкриваєш дитині уста,
даєш їй спроможність щоб говорити могла.
Вдихаєш свій віддих у все, що на світ прийшло,
аби кожне життя тобою сповнене було.

Боже! Які ж багатогранні є Твої діла,
їх збагнути не може наше на землі життя.
Ти Єдиний!

А люди й звірята великі й малі —
що літають в повітрі й ходять по землі;
Сирія, Нубія й Єгипту земля

є
одна
велика
сім'я!

* Дві землі — це долишня й горішня частина Єгипту.

Кожній людині на землі ти дав місце своє,
щоб мала право заявити: — ось це є моє!
Ти поділив і все роздав, що для життя конечне,
щоб мова людини і її буття було безпечне.
Ти приказуєш Нілеві води розливати,
щоб твій нарід в достатку міг проживати.
Ти є паном кожного дому! Ти й сходиш для тих,
що нікчемна нестійкість проживає в них...
І їм ти посилаєш, що потрібне для життя.
Також і в небі зробила Ніль рука твоя.
щоб він падав на землю — морем розливавсь,
щоб на полях людям урожай удався.

О, неперевершені твої діла, вічний Боже!
Без тебе ніхто й ніщо жити не може.
І для чужих с води на небі —
для дво- і чотириногих, хто є лиш в потребі.
Та Ніль пливе з долини нашої землі.
Квітучим городам жити — помагають промені Твої:
як ти сходиш — ростуть,
Тобою живуть.

Ти робиш пори року, щоб в них сповнялись Твої ділі,
Щоб в кожний час оживала природи краса.
Зимою прохолоджуєш, в літі теплом огриваєш.
За обрій заходиш, у світанні вертаєш.
Цілий день Ти в сяйві сонця — життєдайний Атоне,
доки краса Твоя за обрій не потоне.

Все, що гарне, має вигляд Твоєї краси:
міста, села, ріки, дороги, поля і ліси.
В захопленні дивляться очі на діла Твої.
Ти, Атоне, є паном наших днів на землі.

Ти є в моїм серці,
крім тебе одного —

воно нікого не знає.
Свого сина
Ахнатона —
хай Твоя ласка зберігає.

Твоя могутня сила й мудрість у моїх думках.
Увесь світ і твоє створіння у твоїх руках.
Із Твоїм сходом все оживає,
із заходом все завмирає.

Люди працюють, дивлячись на твою красу.
Коли ж заходиш за обрій — спиняють працю свою.
Твоя вічність не має початку, ані кінця!
Мене, Твого сина — зробила рука Твоя,
мене короля,
того, що в правді живе —
Ахнатона, що житиме все...

І над королевою двох земель Єгипту —
коханою дружиною мою, Нефертіті,
що Ти зробив її найкращою у світі,
зійшло благословення Твоє —
щоб вона жила й процвітала все!

ГІМН АХНАТОНА

В темряві світ, мов мертвий. Кожний лев виходить зі свого сховища. Всі вужі кусають. Темрява володіє.

Як Ти сходиш із-за обрію, темрява щезає, тоді по цілому світі, всі працюють.

Всі дерева і кущі ростуть... пташки літають. Мов у танку, стрибають овечки.

Кораблі плывуть під струю й зі струєю води... В ріках риби вистрибують до Тебе. Твоє проміння проходить в глибину моря.

Які багатогранні Твої діла! Ти сотворив землю на своє бажання, і людину, і всі звірята, і все, що на землі.

Ти сотворив Ніль у небі, щоб з нього спадали води на гори і на поля. Ніль є в небі для всіх, і чужинців, і кожної звірини, худоби в усіх країнах.

104 ПСАЛЬМ В СТАРОМУ ЗАВІТІ

(автор незнаний).

Ти робиш темряву і це є ніч. Тоді всі звірята вилазять з лісу. Молоді леви спішать за здобиччю, шукають м'яса, Богом даного.

Сонце сходить, вони заходять у свої сховки. Людина йде до свого заняття і працює аж до вечора.

Божі дерева повні соків, пташки роблять на них гнізда. Вершини гір вкриті дикими козами.

В далині море велике й широке. В ньому створіння велике і мале. І плывуть по ньому кораблі.

О, Пане, які багатогранні є діла Твої! Своєю мудрістю зробив Ти все. Земля вкрита Твоїм створінням.

Зливаєш воду на вершини. Земля вкривається овочами Твоїх діл. Приносиш траву, щоб нею звірина кормилась, а зелене зілля для вжитку людини.

Ти сотворюєш пори року.
Ти сотворив небо в далекій
віддалі. З нього сходиш, аби
світити і повертаєшся до
нього.

Він (Бог) визначив місяць
для деяких пір; і сонце, що
знає коли заходити.

Цілий світ є у Твоїх ру-
ках таким, як Ти сотворив
його. Коли Ти сходиш, усе
живе, як заходиш — усе
завмирає. Тобою людина
живе!

Всі уповають на Тебе...
Коли Ти даш їм поживу,
вони збирають її, і коли Ти
відкриваєш свою руку, во-
ни сповнені добром. Коли
ховаєш своє обличчя, вони
стурбовані. Коли свій від-
дих забираєш — вони вми-
рають.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

Breasted, James Henry. *A History of Egypt*, 1950.

Silverberg, Robert. *Akhmaton, The Rebel Pharaoh*, 1964.

Weigel, Arthur. *The Life and Times of Akhnaton, Pharaoh
of Egypt*, 1923.

Wells, Evelyn. *Nefertiti*, 1964.

ТОГО САМОГО АВТОРА:

На крилах дум — поезії; В-во Юліяна Середяка, Буенос-Айрес, 1974.

По стежинах душі — поезії; В-во Юліяна Середяка, Буенос-Айрес, 1976.

Білий Орел — оповідання; В-во «КИЇВ», Філадельфія, 1980.

На перехресті років — поезії і драми; «Компютопрінт», Кліфтон, 1982.

Гільгамеш — поема; «Компютопрінт», Кліфтон, 1984.

Переклади з англійської мови:

Нарис про Людину — оповідання; А. Повпа та ін. англ. письменників, В-во «КИЇВ», Філадельфія, 1981.

Хутір тварин — сатиричне оповідання; Джордж Орвелл, В-во «Смолоскип», Балтімор, 1984.

Este libro se terminó de imprimir
en el mes de abril de 1986
en los Talleres Gráficos Dorrego,
Av. Dorrego 1102, Buenos Aires

Доповніть свою бібліотеку такими виданнями:

- Іван Филипчак: «Княгиня Романова» — історична повість з княжої доби. — Ціна \$8.—
- Іван Филипчак: «Кульчицький — герой Відня», історична повість про 1683 р. Ціна \$8.—
- Іван Филипчак: «Дмитро Детько» — історична повість з XIV ст. — — — — Ціна \$7.—
- Іван Филипчак: «Будівничий Держави» — іст. повість з XII ст. — — — — Ціна \$8.—
- Іван Филипчак: «За Сян» — (випродано)
- Ірина Дибко: «По стежинах душі» — поезії
Ціна \$4.—
- Ірина Дибко: «Білий Орел» — оповідання для молоді. — — — — — Ціна \$3.60
- Ірина Дибко: «Нарис про Людину» — переклади з О. Повпа та ін. англ. письмен Ціна \$3.—
- Ірина Дибко: «На перехресті років» — поезії й драми. — — — — — Ціна \$5.—
- Джордж Орвелл: «Хутір Тварин» — переклад Ірини Дибко. — — — — — Ціна \$5.—
- Ірина Дибко: «Гільгамеш» — переспів найстаршого епосу сумерійської доби. — Ціна \$9.—
- Ірина Дибко: «На крилах дум» — (випродано).
- Ірина Дибко: «Ахнатон» — поема з життя древнього Єгипту. — Ціна: в м'якій оправі — \$5.—
в твердій оправі — \$8.—

**Замовлення wraz з належністю просимо
висилати на адресу:**

**Mrs. Irene Dybko
2, Crescent Ave
Passaic, N. J., 07055 — USA**

